

SHARE 7. posma metodoloģijas Latvijā apraksts

Bukova-Žideļūna A., Reine I., Baltmane D., Kozačenko J. (2023).

SHARE¹ (*Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe – angl.*) ir starptautisks multidisciplinārs, longitudināls pētījums par veselību, novecošanu un pensionēšanos Latvijā un visā Eiropā, kas ir vērsts uz iedzīvotāju virs 50 gadu vecuma dzīves apstākļu izpēti, iekļaujot veselības, ekonomiskos un sociālos aspektus. Pirmo reizi pētījums tika veikts 2004. gadā, Latvija iesaistījās sākot ar tā 7. posmu.

Uzsākot dalību SHARE pētījumā Latvijā, veikta SHARELIFE aptauja (respondenta dzīves gājums no bērnības līdz mūsdienām) un daļa no regulārās aptaujas². 7. posma lauka darbs īstenots no 2017. g. 22. aprīļa līdz 2. novembrim.

Aptaujas metode

SHARE pētījumā kā aptaujas metode tiek izmantota strukturēta datorizēta klātienē intervija (*computer assisted personal interview – angl.*) respondentu dzīvesvietā. Situācijā, ja respondents pats veselības stāvokļa dēļ nevar atbildēt uz aptaujas jautājumiem, SHARE metodoloģija pieļauj iespēju daļu jautājumu uzdot respondenta uzticības personai.

Mērķa grupa

SHARE ģenerālo kopu veido 50 gadus un vecāki Eiropas valstu un Izraēlas pastāvīgie iedzīvotāji un šo personu dzīvesbiedri. Tas nozīmē, ka aptaujas ietvaros jautājumi tiek uzdoti gan izlasē iekļautajiem respondentiem, gan viņu dzīvesbiedriem, neatkarīgi no dzīvesbiedra vecuma. Tādējādi gan izlasē iekļautie respondenti, gan tie dzīvesbiedri, kuri aptaujas sākumā ir vismaz 50 gadus veci, kļūst par SHARE paneļa dalībniekiem. Viņu dzīves gājumam longitudinālā pētījuma ietvaros tiek sekots līdz pat tad, ja kādā brīdī abu dzīvesbiedru turpmākie dzīves ceļi šķiras un katrs no tiem izveido jaunu ģimeni. Šāds pētījuma dizains ļauj iegūtos longitudinālos datus analizēt gan indivīdu līmenī, gan arī mājsaimniecību līmenī.

¹ Börsch-Supan, A., M. Brandt, C. Hunkler, T. Kneip, J. Korbmacher, F. Malter, B. Schaan, S. Stuck, S. Zuber (2013). Data Resource Profile: The Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE). *International Journal of Epidemiology*. DOI: 10.1093/ije/dyt088.

² Malter, F.; Schuller, K., Börsch-Supan, A. (2018). SHARE Compliance Profiles – Wave 7. Munich: MEA, Max Planck Institute for Social Law and Social Policy.

Izlases raksturojums

SHARE 7. posma aptaujas sasniegto izlasi veido 1734 respondenti no 1290 mājāsaimniecībām.

Atlasē izmantota vairākpakāpju stratificēta nejaušo klasteru izlases metode, izlasē iekļaujot tās mājāsaimniecības, kurās atbilstoši Iedzīvotāju reģistra datiem dzīvesvieta deklarēta vismaz vienai personai, kas pētījuma veikšanas brīdī ir sasniegusi vismaz 50 gadu vecumu, t.i., ir dzimusi pirms 1967. gada 1. marta.

Izlases veidošanas pirmajā posmā Latvijas teritorija sadalīta primārās izlases vienībās jeb stratās, ņemot vērā reģiona un teritorijas attīstības indeksu³. Atsevišķas stratas veido Rīga un katra no astoņām valsts nozīmes pilsētām. Pārējā teritorija stratificēta atbilstoši pieciem plānošanas reģioniem (Pierīgas, Zemgales, Vidzemes, Latgales, Kurzemes). Katrā reģionā esošās novadu teritorijas stratificētas atbilstoši to urbanizācijai (pilsētas un lauki) un attīstības indeksam trīs grupās (teritorijas ar augstu, vidēju un zemu attīstības indeksu). Tādējādi izlasi veidoja 39 primārās izlases vienības, kas uzskatāms par pietiekami lielu skaitu, lai novērstu klasteru efekta veidošanos.

Izlases veidošanas otrajā posmā katrā no 39 primārās izlases vienībām pēc nejaušības principa atlasītas starta adreses proporcionāli 50 gadus un vecāku iedzīvotāju skaitam katrā ģenerālkopas stratā. Adrešu atlasē izmantoti speciāli SHARE pētījuma vajadzībām no LR Iedzīvotāju reģistra pieprasīti dati par mājāsaimniecībām, kurās deklarētā dzīvesvieta uzrādīta vismaz vienai personai 50 un vairāk gadu vecumā. Ap katru starta adresi izveidots adrešu klasteris jeb grupa ar adresēm, kurās dzīvo vismaz viena 50 gadus un vecāka persona. Klasterī iekļautās adreses atlasītas, ņemot vērā adrešu ģeogrāfiskās koordinātas un adreses attālumu no starta adreses. Intervētāju uzdevums bija apmeklēt katru izlasē iekļauto adresi, nepieļaujot to aizstāšanu ar citu, blakus esošu adresi.

Ņemot vērā, ka Iedzīvotāju reģistra informācija pētījuma vajadzībām tika sniegta anonimizēta, izlases veidošanas brīdī nebija zināmi izlasē iekļautajās adresēs dzīvojošo gadus vecāko iedzīvotāju personas dati. Līdz ar to izlases veidošanas trešajā posmā respondenti tika atlasīti ar datora algoritma palīdzību intervētāja vizītes laikā izlasē iekļautajās mājāsaimniecībās. Intervētājs vispirms ieguva sākotnējo demogrāfisko informāciju par visiem konkrētajā mājāsaimniecībā dzīvojošiem ģimenes locekļiem, no kuriem ar nejaušības metodes algoritma palīdzību atlasīta viena vai divas intervējamās personas (dzīvesbiedri).

Aptaujas anketa

Visās SHARE pētījuma dalībvalstīs katrā posmā tiek izmantota vienota aptaujas anketa un definēts izmantoto datu modelis. Visas SHARE pētījuma valstis izmanto vienotu darba grafiku, identiskas aptaujas specifiskācijas un anketēšanas programmatūru, datu vākšana tiek kontrolēta centralizēti.

³ Vides reģionālās attīstības aģentūra, Teritorijas attīstības indekss:
https://www.vraa.gov.lv/lv/teritorijas-attistibas-indekss?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

Ņemot vērā, ka SHARE 7. posms bija pirmais ar Latvijas dalību, līdzīgi kā citās valstīs uzsākot pētījumu, iekļauta:

- SHARELIFE aptauja ar integrētiem jautājumiem par respondenta dzīvi no bērnības līdz aptaujas veikšanas brīdim,
- daļa no regulārās aptaujas (netika iekļauti jautājumi, kuros ietvertas atsauces uz iepriekšējiem pētījuma posmiem).

Latvijā aptaujas anketa sagatavota latviešu un krievu valodās. Intervijas notika valodā, kādā respondentiem bija ērtāk komunicēt, tādējādi nodrošinot viņiem pilnīgu aptaujas jautājumu izpratni un adekvātu atbilžu formulējumu:

- 7. posma regulārās aptaujas anketa [latviešu valodā](#).
- 7. posma regulārās aptaujas anketa [krievu valodā](#).

Vadlīnijas un informācija par SHARE anketā iekļautajām skalām un indikatoriem pieejama [šeit](#).

Intervētāju raksturojums

SHARE 7. posma aptaujas datu savākšanu Latvijā veica SIA “Socioloģisko pētījumu institūts” intervētāji. Visiem darbā iesaistītajiem intervētājiem bijusi ilgstoša pieredze interviju veikšanā, un viņi brīvi pārvalda latviešu un krievu valodas.

Pirms aptaujāšanas tika nodrošinātas SHARE starptautiski organizētas apmācības, kurās piedalās gan lauka darba īstenotāju (“Socioloģisko pētījumu institūta”), gan SHARE projekta Latvijā koordinatoru (RSU) pārstāvji. Centralizēto apmācību mērķis ir nodrošināt vienotu pieeju intervētāju darbā un interviju veikšanā visās valstīs vienādi, saziņā ar respondentiem un viņu ģimenes locekļiem, kognitīvo testu un veselības mērījumu veikšanā, datu ievadē u.c.

Kvalitātes kontrole

Atbilstoši SHARE pētījuma datu kvalitātes kontroles starptautiskām prasībām tika pārbaudīti 20% no katra intervētāja veiktajām intervijām. Lauka darba īstenošanas laikā reizi divās nedēļās veikta nejauša SHARE starptautiski koordinēta pēc māsaimniecību kodiem atlasīta interviju pārbaude. Gadījumos, kad nesakrita rādītāji dažādos pētījuma posmos, veiktas SHARE starptautiski koordinētas padziļinātas pārbaudes.

Sīkāks SHARE 7. posma metodoloģijas apraksts dalībvalstīs pieejams [šeit](#).